

vásárlásra csábítja a hölgyközönséget. A városleíró és korkritikai szövegek mellett megtalálhatók a kötetben a bécsi ember jellemzései is, aki az osztrákok egy külön válfajaként jelenik meg, olyan megkülönböztető jegyeket hordozva mint a kedélyesség, az evés és az ivás szeretete, a pompakedvelés, a szórakozás keresése, az élvezetek halmozása. A narrátor az ócskapiac árusait tekinti a bécsi ember egyik példájának. Ők testesítik meg a jellegzetes bécsi humort, joviálisak és egészen egyéni beszédstílusuk van. A kívülről és belülről láttatás egymásmelletteisége a narrátor személyében is megjelenik, aki eredetileg nem bécsi, de már jó ideje ott él, és ismeri a város minden részletét. Ugyanakkor képes arra, hogy a kívülről jövő szemével nézze és írja le a fővárost és lakóit. Saját tapasztalatainak elmondása után egy fejezetben három vidéki diák csetlés-botlását tárja az olvasó elé, az ő példájukon mutatja be, hogyan tanul bele valaki a bécsi életbe, milyen kezdeti nehézségekkel és szokatlanságokkal kell megküzdenie ahhoz, hogy egy idő után már teljesen otthonosan mozogjon a fővárosban. A fordító utószavából megtudhatjuk, hogy ez a rész életrajzi ihletésű, és megírásakor Stifter saját diákévei emlékeiből merített.

Muth Ágota Gizella, a kötet fordítója, kb. 20 oldalas utószavában kitér a *Bécs és a bécsiek* antológia 1844-es magyarországi megjelenésére, valamint Majláth János gróf és Heckenast Gusztáv jelentőségére, előbbi felfedezte, utóbbi pedig kiadta az író műveit Magyarországon. Ezt követi Stifter ábrázolásmódjának példákön bemutatott elemzése, az író és Bécs kapcsolatának, valamint a kettős tehetségű művész modernségének tárgyalása. Az irodalomtörténet hajlamos Stiftert igazi biedermeier művésznek beállítani, akit mi sem jellemez kevésbé, mint a modernség. Az utóbbi években azonban szemléletváltást tapasztalhatunk, és a fordító, aki az író munkásságának jó ismerője, röviden ki is tér arra, hogy Stifter modernsége abban rejlik, hogy a szerző a művészetek különböző terén is járatos volt, és műveivel oly módon teremtett átjárást a festészet, a zene és az irodalom között, hogy az egymástól eltérő médiumok látás-

és ábrázolásmódját sikeresen ültette át az irodalomba.

A kötetbe rendezett elbeszélések rengeteg helyszínt érintenek, a városi labirintusban utca-, tér- és kerületnevekkel kalauzolnak, ezért a Bécsset ismerőknek és az ott nem járatos olvasó számára egyaránt érdekesek és informatívak a fordító jegyzetei. Ezek nem csak a földrajzi tájékozódást segítik, hanem eligazítanak a számos történelmi eseményben és utalásban, és megkönnyítik néhány mellékesen említett személy beazonosítását is.

Stifter város- és emberképei nemcsak olvasmányosak, de finom humoruk miatt szórakoztatóak is. A fordítás egésze igényes, a fordító lektoraival sikeresen oldotta meg feladatát, hiszen a szövegen, még ha olvasás közben világos is, hogy nem kortárs író művét tartjuk kezünkben, alig érezhető annak kora. A tetszetős kis kötet kordokumentumként és kultúrtörténeti szempontból egyaránt értékes és tartalmas olvasmány mindazoknak, akiket érdekel az osztrák főváros múltja, és akik kíváncsiak arra, hogyan látta egy éles szemű író-festő a 19. század közepe a bécsi embereket és hétköznapijait.

RITZ SZILVIA

Die Anfänge der europäischen Druckgraphik. Holzschnitte der 15. Jahrhundert und ihr Gebrauch. Hrsg. von Peter PARSHALL, Rainer SCHOCH, mit David S. AREFORD, Richard S. FIELD, Peter SCHMIDT. (Ausstellungskatalog.) National Gallery of Art, Washington, 4. September – 27. November 2005; Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg, 15. Dezember 2005. – 19. März 2006. Nürnberg, 2005. Germanisches Nationalmuseum, 371 l.

A washingtoni Nemzeti Galéria és a nürnbergi Germán Nemzeti Múzeum közös vállalkozása nyomán nem csupán egy, a Gutenberg előtti idők nyomtatott grafika történetéről rendeztek először nemzetközi kiállítást, hanem a két nyelven kiadott katalógussal alapvető kézikönyvet is megalkottak (az angol kiadás: *Ori-*

gins of European Printmaking. Fifteenth-Century Woodcuts and Their Public, Yale University Press). A professzionális, és nagyon bő tárgyleírások mellett négy tanulmányt is tartalmaz a katalógus kötete.

A nyomtatott grafika történetét összefoglaló könyvek mind kiemelik, hogy a papír elterjedésével párhuzamosan Európában a fametszetről sokszorosított lapok népszerűek voltak az egyházi témákat illetően, mind a kártyalapok használatában (magyarul erről kiváló összefoglalás: SZENTECKI Csaba: *A nyomtatott grafika története és technikái*. Bp. 2003. Műszaki Kiadó). Az első fametszetyomat – a hagyomány szerint – 1370 körülről maradt ránk, a keresztre feszítést ábrázolja (Bois Protat). A műfaj fénykora az 1430 és 1460 közötti időkre tehető, majd a 15–16. század fordulóján már számos, kevés szöveggel kísért képsorozatot is kiadtak, főként a Németalföldön és Németországban (Blockbücher). Már a legutóbbi, ez utóbbiakat bemutató mainzi kiállítás is annak a szakmai programnak a jegyében készült, hogy a képek és használatuk együtt jelenjenek meg, illetve a katalógust kísérő tanulmányok is koncentráltak a képek olvasástörténeti jelentőségére (*Blockbücher des Mittelalters. Bilderfolgen als Lektüre. Ausstellung*, Gutenberg-Museum, Mainz 22. Juni 1991 bis 1. September 1991. hrsg von Gutenberg-Gesellschaft und Gutenberg-Museum. Katalogtexte von Sabine MERTENS, Elke PURPUS, Cornelia SCHNEIDER. Mainz am Rhein, 1991, von Zabern).

Peter Marshall és Rainer Schoch tanulmánya egy rövid áttekintés a korai fa-, és rézmetset kutatástörténetéről (*Der frühe Holzschnitt und die Rezeption des Primitiven*). A 16. században már vitáztak arról, hogy a megelőző évszázadban felvirágozott képsokszorosítási eljárással készült, immár birtokolható képek, a művészet kategóriájába tartoznak-e, vagy egyszerűen mesteremberek ügyes termékeiről van szó. Még Vasari sem tartotta művészeknek az ilyen képek előállításait. Témájukat tekintve az első fél évszázadban világi jellegűek voltak az így előállított nyomatok (főként fametszetek, ritkábban rézmetsetek). A komolyabb könyv-, és műgyűj-

tők nem törekedtek a megszerzésükre. Az első jelentős gyűjtőként a tanulmány szerzője Kolombusz Kristóf fiát, Ferdinand Colombust említi. Jóllehet a korai fametszetek kutatása már a 17. században elkezdődött (Karel van Mander, Joachim von Sandrart), komolyabb értékelésükre a 18. század közepén került sor (Pierre Simon Fournier le Jeune, Jean Mische Papillon). Ezzel a könyvművészeti alkalmazásuk is újabb lendületet nyert. A tanulmány a továbbiakban ezt az utat kíséri végig a 20. századi avantgarde alkalmazásokig.

Richard S. Field tanulmánya (*Der frühe Holzschnitt: Was man weiß und was man nicht weiß*) elején becslésekbe bocsátkozik. A 15. századi fa-, és fémmetszetek 20. század eleji bibliográfiája 4735 darabot ismert, azóta közel 500 újabbat találtak. Ha átlagosan 1000 példányra tesszük az egyes darabok példányszámát, akkor is félmillió kép készült, amelynek mediális hatásával nem számolni a korszak félreértését jelentené. A szerző, elfogadva Paul Kristeller 1905-ből származó periodizációját az egylapos nyomtatványok 15. századi történetét illetően (1400–1440, 1440–1470, 1470–1500) arra a nem egészen 80 darabra koncentrált, amely 1440 előtt jelent meg, és amelyek közül csak öt ismert kétfajta nyomtatásban. Ezeket a nyomtatásokat a metszett vonalak szépsége, az arányos ábrázolás, a színek alkalmazása és a szövegek hiánya jellemzi. Ez utóbbi szempontból 1440 körül alapvető változás következik majd be, a szövegek néha csaknem uralják a metszeteket. A tanulmány nagyobb részében Field szinte kizárólag azzal foglalkozik, amit ténylegesen nem tudunk, tehát csak találgatunk: mikor és hol kezdődött el a papírra történő képnymtatás? Minden bizonnyal az előzmények között említhető a viaszra, bőrre és a textíliára történő nyomás (pecsét, könyvkötés, nyomott szövetek), amelyekből a kiállításokon is számos szép 14. századinak datált darab látható. Éppen az egyik legszebb, Bázelen található velencei szövetnyomat (Sittener Tapete) az egyik bizonyíték arra, hogy ezeknek a nyomatoknak a próbájaként a textília előtt papírra is nyomtattak. Field a legkorábbi papírnymatok datálásában számos ponton szakít

Árpádházi Szent Erzsébet
(Gutenberg előtti nyomtatott grafika Petrus Christus festői „átmentésében”
1455 körül)

a szakirodalmi hagyománnyal, állítja, hogy az első, 1370 körülre datált Bois Protat későbbi, talán a 15. század elején keletkezett, és szerinte a 14. századi kártyajátékokat tiltó rendeletek sem biztosan nyomtatott kártyalapokkal játszott szerencsejátékokra vonatkoztak. Az első minden kétséget kizárólag papírra nyomtatott kártya 1440 és 1450 közötti. A tanulmány ezek után alapos vizsgálatnak vet alá minden, a korai metszetkészítéssel kapcsolatos kifejezést – mesterségnevek, számszámok megnevezése, az egyes technikai részletek elnevezése – és a vízjeleket mindvégig azzal a nézőponttal, hogy valóban a papírra történő metszet-nyomatásra vonatkoznak-e. Ugyanezzel az attitűddel követi végig az ábrázoló alakok és jelenetek lehetséges egymásra hatását, bevonva természetesen a társművészetek (textil, táblafestészet, szobrászat, üvegfestészet, kerámiák) alkotásain fellelhető hasonló formákat is a vizsgálatba. Végso megállapítás helyett csak kérdéseket sorol, amelyek azonban sugallják: a 15. század előtt papírra nyomott fametszetekről Európában nem beszélhetünk. Megjelenésük összefügg a korszak mediális változásaival, az új művészet/mesterség célja a reprodukció és az informálás volt.

Peter Schmidt rögtön tanulmánya elején (*Das vielfältige Bild: Die Anfänge des Mediums Druckgraphik zwischen alten Thesen und neuen Zugängen*) megfogalmazza kérdéseit: Mi is ezekben a korai metszetekben kulturhistóriai szempontból olyan jelentős? A technikai újítás valóban Gutenberget előlegzi meg? Új esztétikai minőség jelenik meg ebben a fekete-fehér vo-

nal-művészetben? Egy új fejezete a népművészetnek? Az ájtatos képek a vallásos művészet és a vallásos érzés új minőségét jelölik? A jelenség a tömegmédiумok előképe? Valójában ez a tanulmány egy kutatástörténeti összefoglalás is, hiszen a kérdésekben benne foglaltatik a válasz is: valamennyi felvetett szempontból értékelendő a 15. század nyomtatott grafikai termése. Ezen túlmenően azonban a szerző nagyon fontos részt szentel tanulmányában a festészet és a nyomtatott grafika motívumai, alakjai összefüggésének. E vizsgálattal fedezett fel egy új nyomtatott lapot, amely fizikai valójában nem maradt ránk, de Petrus Christus 1455 körül lefestette magát a sokszorosított képet: feltűzte egy patrónus párt ábrázoló festményén a háttér falára. A nyomtatvány Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázolja. Maga ez a felfedezés is ráirányítja a figyelmet a nyomtatott grafika korabeli használói körére, vagyis annak médiум jellegeire. Tematikus csoportonként természetesen más és más társadalmi réteg volt ezeknek a nyomtatványoknak a felhasználója, tény azonban, hogy elterjedt az egyszerű emberek körében is. Vagyis valóban megvolt a tömegmédiум jellege.

Amíg Field több ponton felhasználta a vízjelkutatás eredményeit, Shelley Fletcher valóban sorra vette valamennyi fennmaradt, vízjellel ellátott nyomtatvány vízjelét. A katalógus így nem csupán a kiállított darabok leírása, értékelése, hanem a 15. századi nyomtatott grafikai lapok vízjelkatalógusa is egyben.

MONOK ISTVÁN

Szerzőinkhez

Kérjük folyóiratunk szerzőit, hogy a jövőben a szerkesztőségünkhöz eljuttatott kéziratokkal kapcsolatban szíveskedjenek az alábbi formai megoldásokra figyelni:

1. A közlésre szánt, szövegszerkesztővel készített kéziratot (tanulmányt, cikket, recenziót) kinyomtatva és lemezen is juttassák el szerkesztőségünkhöz.
2. Csak végleges szöveget küldjenek, ügyelve arra, hogy a kinyomtatott és a lemezen lévő szöveg teljesen azonos legyen, ugyanis nyomban tördelt szerzői korrektúra készül, ennek következtében már nincs lehetőség jelentősebb szövegváltoztatásra.
3. A kézirat elkészítésekor mellőzzék a tipografizálást, kiemelést (pl. aláhúzás, kurziválás, félkövér betűtípus alkalmazása stb.).
4. A jegyzetek formai leírásakor törekedjenek arra, hogy folyóiratunk gyakorlatát kövessék, a korábbi számok példái alapján.
5. A tanulmányok kéziratához mindenkor mellékeljenek egy kb. féloldalmi tartalmi kivonatot (ún. rezümét), akár magyarul megfogalmazva (amely szöveget általában francia nyelvre fordítatunk), akár angol, francia, vagy német nyelven.
6. A beküldött kézírathoz kérjük, ne mulasszák el csatolni a szerző elérhetőségi adatait (név, lakcím, telefon-/mobil-, esetleg faxeszám, e-mail cím), amely feltétlenül szükséges a szerzői korrektúra eljuttatásához és a kapcsolattartáshoz.
7. A fentiekben jelzett formaságok mellőzése jelentősen hátráltatja a kézirat megjelentetését.

A Magyar Könyvszemle szerkesztősége

A kiadásért felel az Argumentum Kiadó igazgatója
HU ISSN 0025-0171
A borítóterv Somogyvári Zsuzsa munkája
Tördelte Markó Sándorné
Nyomta az Argumentum Kiadó Nyomdaüzeme

TARTALOM

<i>Borsa Gedeon – Perger Péter</i> : Heltai „Újtestamentum”-ának kiadása(i) vízjel nélküli papíron (1561–1562)	121
<i>Lázs Sándor</i> : A megkerült Pozsonyi Kódex és Szegedi Antifonale, valamint két elkallódott kézirat	146
<i>Farkas Gábor Farkas</i> : Az 1595-ös rejtélyes csillag	162
<i>Knapp Éva</i> : Ismeretlen források Otkocsi Foris Ferenc katolizálásának kérdéséhez	201
<i>Balázs Attila</i> : A Nemzeti Újság és szerkesztői	218
<i>Rózsa Mária</i> : Magyarország a Grenzboten című folyóiratban (1849–1880). II.	238

KÖZLEMÉNYEK

<i>Kertész Balázs</i> : Krónikáink Szent László-ábrázolásának forrásaihoz	254
<i>Szelestei N. László</i> : Balassi Bálint sorait tartalmazó 17. századi verskézirat	257
<i>Lőkös Péter</i> : Eine Fleming-Strophe in einem Stammbuch des 18. Jahrhunderts	259
<i>Várnai Jakab</i> : A „Quaracchi atyák” szövegkritikai tevékenysége	265
<i>Bálint Gábor</i> : A Révai–Franklin per 1912-ben	272
<i>Kőszegfalvi Ferenc</i> : Egy mezővárosi nyomda- és sajtóvállalkozás a 20. században	278

SZEMLE

Hungarica. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften. Gesammt und beschrieben von Graf Alexander Apponyi. Teil I–II. Band I–IV. Neubearbeitet von József Vekerdí. Bp. 2004. Teil III. Band V. Hrsg. von József Vekerdí. Bp. 2004. (<i>Németh S. Katalin</i>)	285
Szelestei N. László: Magyar ferencesek prédikációs gyakorlata a 17. században. Csíksomlyói kéziratok prédikációk Piliscsaba, 2003. (<i>Vizkelety András</i>)	287
Peternainé Juhász Zsuzsa: Bán Imre könyvtára. Debrecen, 2005. (<i>P. Vásárhelyi Judit</i>)	289
Stifter, Adalbert: Bécs és a bécsiek, életből vett képekben. Ford. Muth Ágota Gizella. Bp. 2005. (<i>Ritz Szilvia</i>)	290
Die Anfänge der europäischen Druckgraphik. Holzschnitte der 15. Jahrhundert und ihr Gebrauch. (Ausstellungskatalog.) Nürnberg, 2005. (<i>Monok István</i>)	292

SOMMAIRE

<i>Borsa, Gedeon – Perger, Péter</i> : Les éditions du Nouveau Testament de Heltai sur papier sans filigrane (1561–1562)	121
<i>Lázs, Sándor</i> : Le Codex de Pozsony et l'Antiphonale de Szeged retrouvés, ainsi que deux manuscrits perdus	146
<i>Farkas, Gábor Farkas</i> : L'étoile énigmatique de l'année 1595	162
<i>Knapp, Éva</i> : Sources inconnues relatives de la conversion de Ferenc Otrokocsi Foris	201
<i>Balázs, Attila</i> : Le 'Nemzeti Újság' (Journal National) et ses rédacteurs	218
<i>Rózsa, Mária</i> : La Hongrie vue dans la revue 'Grenzboten' (1849–1880). II.	238

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>Kertész, Balázs</i> : Contributions aux sources de l'image de Saint Ladislas de nos chroniques	254
<i>Szelestei N., László</i> : Manuscrit de vers du 17 ^e , contenant des lignes de Bálint Balassi	257
<i>Lökös, Péter</i> : Eine Fleming-Strophe in einem Stammbuch des 18. Jahrhunderts	259
<i>Várnai, Jakab</i> : L'activité de critique de texte des „pères Quaracchi”	265
<i>Bálint, Gábor</i> : Le procès Révai-Franklin en 1912	272
<i>Kőszegfalvi, Ferenc</i> : Une entreprise d'imprimerie et de presse de bourgade au 20 ^e siècle	278

REVUE

Hungarica. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften. Gesammelt und beschrieben von Graf Alexander Apponyi. Teil I–II. Band I–IV. Neubearbeitet von József Vekerdí. Bp. 2004. Teil III. Band V. Hrsg. von József Vekerdí. Bp. 2004. (<i>Németh, S. Katalin</i>)	285
Szelestei Nagy, László: Pratique sermonnaire des franciscains hongrois au 17 ^e siècle. Sermons manuscrits de Csiksomlyó. Piliscsaba, 2003. (<i>Vizkelety, András</i>)	287
Peternainé Juhász, Zsuzsa: Bibliothèque de Imre Bán. Debrecen, 2005. (<i>P. Vásárhelyi, Judit</i>)	289
Stifter, Adalbert: Vienne et les Viennois, par des images prises de la vie. Traduit par Ágotha Gizella Muth. Bp. 2005. (<i>Ritz, Szilvia</i>)	290
Die Anfänge der europäischen Druckgraphik. Holzschnitte der 15. Jahrhundert und ihr Gebrauch. (Ausstellungskatalog.) Nürnberg, 2005. (<i>Monok, István</i>)	292